

Привертають до себе увагу і інші положення розділу IX-I КПК України, що стосуються проблем доказування при здійсненні досудового розслідування в умовах воєнного стану, проте формат круглого столу не дозволяє більш детально зупинитись на висвітленні таких питань.

Проблеми, на яких акцентована увага, можуть виступати предметом подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

2. Юрій Сухов, Андрій Ткачук, Анна Резнікова. Особливості досудового розслідування в умовах воєнного стану: про що варто знати. URL: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA015971.

Рєпіна Юлія Сергіївна,

науковий співробітник відділу дослідження проблем кримінального процесу та судоустрою Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України, кандидат економічних наук, доцент

ЧИ БУДЕ ВІДПОВІДАТИ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ПЕРЕГЛЯД УХВАЛИ СЛІДЧОГО СУДДІ ЗА НОВОЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ?

Перегляд судових рішень у кримінальних справах (вироки, ухвали), що набрали законної сили у зв'язку з нововиявленими обставинами, є особливим видом провадження в кримінальному судочинстві. На відміну від перегляду судового рішення в порядку апеляційного та касаційного оскарження, підставою такого перегляду є не недоліки розгляду справи судом (незаконність та (або) необґрунтованість вироку суду чи ухвали, неправильне застосування судом норм матеріального права, порушення норм процесуального права), а те, що на час ухвалення рішення суд не мав можливості врахувати істотну обставину, яка могла суттєво вплинути на вирішення справи, оскільки учасники розгляду справи не знали про неї та, відповідно, не могли надати суду дані про неї. Відтак перегляд справи у зв'язку з нововиявленими обставинами має на меті не усунення судових помилок, а лише перегляд вже розглянутої справи з урахуванням обставини, про існування якої стало відомо після ухвалення судового рішення.

За своїм змістом ця стадія кримінального процесу виступає як механізм, що доповнює звичайні заходи забезпечення правосудності судових рішень у кримінальних справах. Цей вид провадження має

резервне значення та використовується лише у випадку, якщо вичерпані всі інші допустимі засоби процесуально-правового захисту.

Нововиявлені обставини у процесуальному праві – узагальнена категорія юридичних фактів, які мають суттєве значення для вирішення справи, але не були відомі суду та іншим учасникам процесу на момент постановлення рішення, внаслідок чого була допущена судова помилка. Саме наявність таких обставин не дозволяє оцінювати винесене у кримінальній справі рішення як законне, обґрунтоване та справедливе.

Верховний Суд у постанові від 12.05.2020 у справі № 51-517ск18 надав таке визначення нововиявленим обставинам – це є юридичні факти, які мають істотне значення для розгляду справи та існували на час розгляду справи, але не були і не могли бути відомі заявнику; вони входять до предмета доказування у справі та можуть вплинути на висновки суду при прийнятті судового рішення, а також спростовують обставини, встановлені судом на час розгляду справи, та мають важливе значення для її розгляду.

Відповідно до приписів ч. 1 ст. 459 КПК України судові рішення, що набрали законної сили, можуть бути переглянуті за нововиявленими або виключними обставинами.

Згідно з ч. 2 ст. 459 КПК України нововиявленими обставинами визнаються: штучне створення або підроблення доказів, неправильність перекладу висновку і пояснень експерта, завідомо неправдиві показання свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, на яких ґрунтується вирок; скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення вироку чи постановлення ухвали, що належить переглянути; інші обставини, які не були відомі суду на час судового розгляду при ухваленні судового рішення і які самі по собі або разом із раніше виявленими обставинами доводять неправильність вироку чи ухвали, що належить переглянути.

Зі змісту ст. 459 КПК України вбачається, що нововиявленими, крім обставин зазначених у пунктах 1,3 частини 2 цієї статті, також можуть бути визнані інші обставини, які не були відомі суду на час судового розгляду при ухваленні судового рішення і які самі по собі або разом із раніше виявленими обставинами доводять неправильність вироку чи ухвали, що належить переглянути.

Відповідно до постанови Верховного Суду від 26.12.2019 у справі № 1-79/09 системне тлумачення ст. 459, пунктів 4, 5 ст. 462, ст. 91 КПК України вказує на те, що перегляд судових рішень, які набрали законної сили, за нововиявленими обставинами є екстраординарною процедурою перегляду судових рішень, що має місце у виняткових випадках, коли після завершення розгляду кримінальної справи в звичайному порядку (в судах першої, апеляційної і касаційної інстанцій) виявлені обставини, які мають такі ознаки: 1) вони об'єктивно існували на момент ухвалення відповідних судових рішень, але не були відомі та не могли бути відомі суду та особі, яка звертається із заявою про перегляд за нововиявленими

обставинами, під час судового провадження і стали відомі вже після ухвалення відповідного судового рішення; 2) вони перебувають в органічному зв'язку з елементами предмета доказування в кримінальному провадженні, тобто вони можуть мати значення для оцінки або безпосередньо обставин, які підлягають доказуванню, або доказів, покладених в основу судового рішення; 3) вони мають істотне значення, оскільки самі по собі або разом із раніше виявленими обставинами доводять неправильність вироку чи ухвали, що належить переглянути.

У постанові Верховного Суду від 26.01.2021 у справі № 127/29594/18 акцентовано на тому, що перегляд за нововиявленими обставинами не може використовуватися як прихована апеляція на судове рішення, яке набрало законної сили, тобто для повторного розгляду справи і отримання нової оцінки її обставин. Таке використання екстраординарної процедури підриває принцип сталості судового рішення (*res judicata*).

Проте, відповідно до постанови Верховного Суду від 03.03.2021 у справі №757/18911/17-к, ухвала, постановлена на стадії досудового розслідування, не належить до судових рішень, які можуть бути предметом перегляду за нововиявленими обставинами у порядку, передбаченому главою 34 КПК України.

Крім того, у постанові Верховного Суду від 03.02.2020 у справі № 522/14170/17 зазначено, що перегляд за нововиявленими обставинами ухвал слідчого судді, а також рішень суду апеляційної інстанції щодо таких ухвал кримінальним процесуальним законодавством не передбачено. При цьому відсутність можливості перегляду за нововиявленими обставинами рішень слідчих суддів, ухвалених під час досудового розслідування, цілком компенсується іншими процесуальними механізмами (наприклад, необхідністю періодично переглядати обґрунтованість подальшого застосування запобіжного заходу, можливість подати слідчому судді клопотання про скасування чи зміну такого заходу, можливістю апеляційного оскарження окремих ухвал слідчого судді, можливістю заявити заперечення щодо законності ухвал слідчого судді в підготовчому судовому засіданні чи на стадії судового розгляду тощо).

В науці кримінального процесу стадія досудового розслідування, як і будь-яка інша стадія кримінального провадження, визначається такими ознаками: (1) безпосередніми завданнями; (2) колом суб'єктів; (3) процесуальною формою (порядком); (4) підсумковими рішеннями. Досудове розслідування як діяльність органів досудового розслідування, що здійснюють досудове слідство і дзнання, прокурора, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, докладно регламентована кримінальним процесуальним законом і спрямована на швидке, повне і неупереджене встановлення обставин учиненого кримінального правопорушення, з тим щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до

відповідальності і в міру своєї вини, жоден не винуватий не був обвинувачений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура, а також діяльність інших учасників кримінального провадження, спрямована на забезпечення виконання зазначених завдань. Називаючи розслідування «досудовим», законодавець тим самим указує на його співвідношення із судовим розглядом: передує провадженню в суді й покликане забезпечити його успішне проведення. Однак, відповідно до ст. 23 КПК України, за загальним правилом, суд не зв'язаний матеріалами досудового розслідування і не повинен ґрунтувати своє рішення на доказах, які не були предметом безпосереднього дослідження суду. Крім того, стадія досудового розслідування не позбавлена й самостійного характеру, оскільки іноді може закінчуватися прийняттям остаточного рішення у вигляді закриття кримінального провадження [1].

Отже, на стадії досудового розслідування встановлюються фактичні обставини кримінального провадження, у зв'язку з чим проводяться слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії, а тому, звичайно, приймаються процесуальні рішення, які оскаржують в порядку Глави 26 КПК України (Оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування). Виявити і встановити новоявлені обставини, відповідно до нормативної моделі, яка міститься у ч. 2 ст. 459 КПК України на цій стадії неможливо. На думку науковців, якщо розуміти ці обставини як нововиявлені, може скластися ситуація, за якої підстави для перегляду ухвал слідчих суддів в порядку Глави 34 КПК України (Провадження за нововиявленими або виключними обставинами) виникнуть практично у кожному кримінальному провадженні, що потягне за собою низку питань, зокрема, щодо дотримання принципу юридичної визначеності та засади розумності строків, яка є конституційною засадою судочинства [2].

Конституційний Суд України у своїх рішеннях неодноразово висловлював юридичні позиції щодо принципу верховенства права. Так, в абзаці другому підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 02.11.2004 № 15-рп/2004 зазначено, що верховенство права – це панування права в суспільстві; верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо.

Із конституційних принципів рівності і справедливості випливає вимога визначеності, ясності і недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування, не виключає необмеженості трактування у правозастосовній практиці і неминуче призводить до сваволі (абзац другий підпункту 5.4 пункту 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22.09.2005 № 5-рп/2005).

Одним із елементів верховенства права є принцип правової визначеності, у якому стверджується, що обмеження основних прав людини та громадянина і втілення цих обмежень на практиці допустиме лише за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, встановлюваних такими обмеженнями; обмеження будь-якого права повинне базуватися на критеріях, які дадуть змогу особі відокремлювати правомірну поведінку від протиправної, передбачати юридичні наслідки своєї поведінки (абзац третій підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 29.06.2010 № 17-рп/2010).

Конституційний Суд України вважає, що принцип правової визначеності вимагає чіткості, зрозумілості й однозначності правових норм, зокрема їх передбачуваності (прогнозованості) та стабільності (абзац шостий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 20.12.2017 № 2-р/2017).

На наше переконання, перегляд ухвали слідчого судді за новоявленими обставинами не буде відповідати принципу верховенства права.

Список використаних джерел

1. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 19 : Кримінальний процес, судоустрій, прокуратура та адвокатура / редкол. : В.Т. Нор (голова) та ін. Харків : Право, 2020. С. 222–223.

2. Аркуша Л.І., Торбас О.О., Волошина В.К., Завтур В.А., Стоянов М.М. Щодо можливості перегляду ухвал слідчого судді за новоявленими обставинами. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 453-456. URL: http://lsej.org.ua/2_2023/107.pdf.

Римарчук Ольга Вікторівна,

доцент кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАЛУЧЕННЯ ПСИХОЛОГІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЧЕРЕЗ РЕГІОНАЛЬНІ ЦЕНТРИ З НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Під час кримінального провадження слідчий, дізнавач, прокурор, слідчий суддя та суд стикаються із необхідністю використання спеціальних психологічних знань, зокрема, у провадженнях за участю неповнолітніх осіб.

Процесуальний та організаційний порядок залучення психологів у таких кримінальних провадженнях у кримінальному процесуальному законі чітко не визначений та потребує нормативного унормування.

Наприклад, участь психолога може бути обов'язковою або факультативною. Так, відповідно до положень ч.1 ст. 491 КПК України, за умови якщо неповнолітній підозрюваний, обвинувачений не досяг шістнадцятирічного віку або якщо неповнолітнього визнано розумово відсталим, участь психолога є обов'язковою. В усіх інших